



## ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

**Надія Іванівна ЧУДИК-БІЛОУСОВА,**  
кандидат юридичних наук, доцент,  
професор кафедри трудового, земельного та господарського права  
Хмельницького університету управління та права,  
700937@ukr.net

УДК 349.6 (477)

### ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ОХОРОНИ, ВІДТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛІСІВ В УКРАЇНІ

*Досліджуються проблеми застосування юридичної відповідальності до порушників лісового законодавства та законодавства про рослинний світ. Проведено аналіз юрисдикції спорів, що виникають у процесі використання та відтворення лісових ресурсів та рослинного світу. Встановлено, що такі спори можуть бути публічно-правовими чи приватноправовими. Визначено, що порядок компенсації шкоди, заподіяної лісовим ресурсам та об'єктам рослинного світу, залежить від того, за яких умов і яким об'єктам конкретно вона була заподіяна. Встановлено, що при вирішенні спорів та застосуванні договірної відповідальності відшкодуванню підлягають збитки, неустойка, втрачений завдаток. Вирішення питання про відшкодування заподіяної шкоди рекомендовано здійснювати в судовому порядку. Встановлено, що до осіб, які внаслідок порушення трудових обов'язків заподіяли шкоду лісовим ресурсам чи об'єктам рослинного світу, повинні застосовуватися заходи дисциплінарного впливу. На основі проведеного дослідження обґрунтовано необхідність удосконалення чинного законодавства шляхом посилення заходів юридичної відповідальності до порушників порядку використання, охорони та відтворення лісів.*

**Ключові слова:** лісові ресурси, рослинний світ, спори, юридична відповідальність, заподіяна шкода, договірна відповідальність позадоговірна відповідальність.

© Чудик-Білоусова Н. І., 2016



Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [1] врегульовано головні напрямки вдосконалення екологічного законодавства, зокрема зазначено про невідворотність відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища та припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі. Відповідно до ст. 191(2) Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС), політика Союзу щодо навколишнього середовища спрямована на забезпечення високого рівня захисту, враховуючи різноманітність ситуації у різних регіонах Союзу, і заснована на принципі запобігання на принципах ужиття превентивних заходів; першопочаткового усунення шкоди, завданої навколишньому середовищу; покриття витрат за рахунок забруднювача [2]. Тому одним із завдань стратегії екологічної політики повинно стати ефективне застосування вимог чинного законодавства щодо збільшення до 2020 року площі заліснення території до 17 % території держави шляхом відновлення лісів та лісорозведення на земельних ділянках лісового фонду, створення захисних лісових насаджень на землях несільськогосподарського призначення і землях, відведених для заліснення, відновлення та створення нових полезахисних лісових смуг, крім природних степових ділянок. Також до 2020 року із застосуванням екосистемного підходу в управлінську діяльність доцільно посилити заходи юридичної відповідальності за шкоду, заподіяну лісовим ресурсам, та провести адаптацію законодавства України у сфері збереження навколишнього природного середовища відповідно до вимог директив Європейського Союзу. Посилення контролю за станом лісів і лісогосподарською діяльністю, посилення відповідальності за порушення вимог лісового законодавства, насамперед, за незаконні рубки та нелегальну лісозаготівлю водночас сприятиме формуванню національної екологічної, у тому числі й лісової, політики та дозволить забезпечити впровадження та виконання стратегії державної екологічної політики України.

За останні декілька років щорічні обсяги відтворення лісів становили в середньому 50 тис. га (у 2015 році, наприклад, було відтворено 60,4 тис. га, в тому числі лісорозведення проведено на площі 2,5 тис. га. Через незаконні рубки таких заходів виявилось замало для приросту. Протягом минулого року офіційно зафіксовано близько 8 тисяч випадків незаконних рубок. Знищення та пошкодження деревостанів сягає 32,3 тис. куб. м. Це надзвичайні масштаби. Тільки у порівнянні з 2014 року цифру збільшено майже вдвічі. За даними Державної служби статистики України, збиток від незаконної рубки лісів виріс з 47,6 млн. грн. у 2014 до 114,2 млн. грн. у 2015 році [3]. Протягом 2014–2016 рр. спостерігається тенденція щодо масового проведення санітарних рубок в лісах природно-заповідного фонду. Тому Кабінет Міністрів підтримав пропозицію Міністерства екології та природних ресурсів щодо тимчасового припинення санітарно-оздоровчих заходів (вирубок) у лісах до перегляду Міністерством екології та природних ресурсів, Міністерством аграрної політики України, Державним агентством лісових ресурсів України нормативно-правових



актів, які регулюють порядок та правила їх здійснення. Також з метою недопущення нанесення шкоди особливо цінним природним комплексам та об'єктам, запобігання здійсненню можливих необґрунтованих та протиправних санітарних заходів (рубок), посилення громадського контролю, призупинено проведення суцільних санітарних рубок у межах біосферного заповідника й національних природних парках України [4]. Однак досі відповідних змін до чинного законодавства не внесено.

Тому *метою статті* є аналіз порядку застосування заходів юридичної відповідальності за порушення вимог лісового законодавства в сучасних умовах.

Окремі питання застосування заходів юридичної відповідальності за посягання на лісові ресурси досліджували Г. І. Балюк, А. В. Глотова, В. Ф. Горбовой, Р. К. Гусєв, Л. І. Дембо, В. М. Завгородня, В. В. Костицький, М. І. Краснов, М. В. Краснова, О. М. Крассов, Л. В. Мендик, П. В. Мельник, В. Л. Мунтян, Є. І. Немировський, Г. М. Полянська, О. С. Сасов, О. А. Сторчоус, Ю. С. Шемшученко, С. М. Шершун та ін.

Відповідно до Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50), зобов'язаний не заподіювати шкоди природі та відшкодувати завдані ним збитки (ст. 66) [5]. Відповідальність за порушення норм лісового законодавства (ст. 105 Лісового кодексу України; далі — ЛК України) [6] несуть особи, винні у порушеннях, перелік яких є вичерпним. Адміністративна відповідальність за порушення лісового законодавства встановлена ст.ст. 49, 63–77, ст. 188<sup>5</sup> КпАП України [7]. Кримінальна відповідальність застосовується за порушення лісового законодавства (ст.ст. 246, 252) [8]. Так, санкція ст. 246 КК України передбачає максимальне покарання у виді позбавлення волі на строк лише до трьох років, що за ст. 12 КК України кваліфікується як злочин середньої тяжкості. Відповідно правоохоронні органи позбавлені можливості проведення негласних (розшукових) слідчих дій, які є надто ефективними при розслідуванні таких злочинів. Кримінальне законодавство не встановлює відповідальності за дії, пов'язані з незаконною порубкою лісу, зокрема: незаконне перевезення, купівля, продаж, інші операції, в тому числі й за контрабанду незаконно добутої деревини. Тому за сучасних умов вважаємо надто «м'якими» та таким, що підлягають посиленню ті покарання, які встановлені за вищезазначені неправомірні дії (штраф від 400 до 700 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк). Таке покарання не можна вважати таким, що здатне відшкодувати чи зменшити шкоду, заподіяну лісовим ресурсам.

Порушення лісового законодавства не виключає заподіяння шкоди відповідним ресурсам, що тягне за собою застосування заходів цивільно-правової відповідальності, особливості застосування якої зумовлені підставами та сферою її застосування. До спорів у сфері використання й охорони лісів належать будь-які не врегульовані конфлікти між суб'єктами відносин у цій сфері. Погоджуємося, що такі спори характеризуються безпосереднім зв'язком із суб'єктивними правами на



об'єкти рослинного світу та ліси, обов'язками з охорони, захисту об'єктів рослинного світу і середовища їх зростання, лісового фонду, відтворення об'єктів рослинного світу і лісів. Застосування при вирішенні таких спорів норм законодавства про охорону та використання рослинного світу або лісового законодавства здійснюється залежності від розмежування сфери правового регулювання цих галузей законодавства [9, с. 100].

Спори щодо використання та охорони лісів вирішуються в порядку, визначеному законодавством України (ст. 103 ЛК України), зокрема в позасудовому та судовому порядку. Юрисдикція судів згідно з ч. 2 ст. 124 Конституції України поширюється на всі правовідносини. Відносини щодо використання лісових ресурсів фактично поділяються на публічні та приватні [10, с. 89]. Відповідно спори в таких відносинах можуть бути як публічно-правовими, так і приватноправовими (цивільними, господарськими). Згідно з ч. 2 ст. 2 ЦК України учасниками цивільних відносин є держава Україна, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права. Оскільки позивачами у справах про відшкодування шкоди, завданої порушеннями, виступають переважно державні природоохоронні та правоохоронні органи, підвідомчість таких справ залежить від того, хто є відповідачем. Якщо порушення вчинено фізичною особою, позов має подаватися до загального суду. Згідно із ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України будь-яка справа щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, яка виникає із правовідносин з використання природних ресурсів, може бути розглянута в порядку цивільного судочинства. Суди загальної юрисдикції вирішуються спори щодо договорів оренди землі, відшкодування шкоди, заподіяної природному ресурсу [11]. При вирішенні позовів державних природоохоронних органів або прокурорів у їх інтересах до фізичних осіб про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, слід мати на увазі, що відповідно до ст.ст. 68, 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» відшкодування такої шкоди є видом цивільно-правової відповідальності, яка застосовується за нормами Цивільного кодексу України і природоохоронного законодавства.

Спори щодо використання лісових ресурсів вирішуються в порядку цивільного судочинства (п. 8) [12]. Виключно судом вирішуються спори з питань володіння, користування і розпорядження лісами, які перебувають у власності громадян і юридичних осіб. Спори з питань використання та відтворення лісів вирішуються уповноваженими органами чи судами (ст. 103 ЛК України). Втрати лісових земель та чагарників як основного засобу виробництва в лісовому господарстві внаслідок вилучення їх для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським і лісogосподарським виробництвом, підлягають відшкодуванню (ст. 207) [13; 14]. Господарським судам підвідомчі справи у спорах, що виникають із екологічних правовідносин приватноправового характеру, тобто з відносин, врегульованих нормами цивільного або господарського права і пов'язаних із здійсненням



сторонами цивільних або інших майнових прав на природні ділянки та справи, у яких порушником є юридична особа (ст.ст. 1–2 р. III Господарського процесуального кодексу України). До юрисдикції адміністративних судів згідно з Кодексом адміністративного судочинства України належать спори із відносин реалізації владних управлінських функцій у сфері використання рослинного світу та лісу.

Об'єктом посягання внаслідок порушення вимог чинного законодавства є лісові ресурси. До лісових ресурсів як об'єктів посягання законодавство відносить деревні, технічні, лікарські, інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів (ст. 6 ЛК України), корисні властивості лісів, що використовуються для задоволення суспільних потреб. У порядку загального використання можливий збір для власного споживання дикорослих трав'яних рослин, квітів, ягід, грибів та інших лісових ресурсів. Спеціальним використанням лісових ресурсів вважається: заготівля деревини в порядку рубок головного користування та другорядних лісових матеріалів; побічні лісові користування; використання корисних властивостей лісів з культурно-оздоровчою, рекреаційною, спортивною, туристичною і освітньо-виховною метою, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт (ч. 1 ст. 67 ЛК України). Побічні лісові користування повинні здійснюватися без заподіяння шкоди лісу (ч. 3 ст. 72 ЛК України). Заготівля другорядних лісових матеріалів та здійснення побічних лісових користувань (включаючи спеціально створені для цього насадження) для потреб виробничої та комерційної діяльності є спеціальним платним використанням, на підставі спеціального дозволу, виключно в межах відведених земельних ділянок лісгосподарського призначення (п. 2). Порядок заготівлі лікарських рослин у лісах чітко визначений (п.п. 18–23) [15]. Так, збирання лікарських рослин у межах земель лісгосподарського призначення вважається побічним лісовим користуванням (ч. 1 ст. 72 ЛК України). Заготівля деревини під час рубок головного користування здійснюється лише в стиглих і перестійних деревостанах (ст. 70 ЛК України) з метою заготівлі деревини, а в деяких випадках «для поліпшення лісового середовища» [16, с. 50].

Залежно від категорії лісів, природних лісорослинних умов, біологічних особливостей деревних порід та інших особливостей застосовуються суцільні, поступові або вибіркові, комбіновані рубки (ст. 70 ЛК України). Види і способи рубок залежать від категорії лісів (ст. 39 ЛК України), яка встановлюється за екологічним та соціально-економічним значенням, залежно від переваг виконуваних ними функцій. Застосування видів і способів рубок визначається правовим режимом лісів та спрямовується на поліпшення породного складу і продуктивності лісів, відновлення господарсько-цінних деревних порід [17, с. 379]. Метою рубок є поліпшення санітарного стану лісу, його породного складу, збереження і посилення водозахисних, захисних і інших корисних властивостей, розчищення площ, необхідних для будівництва певних об'єктів і інших комунальних потреб [18, с. 34], у тому числі



на територіях, де заборонені рубки головного користування, тому її не можна вважати заготівлею деревини. Слід мати на увазі, що з метою забезпечення екологічно збалансованого лісокористування, збереження корисних властивостей лісів, запобігання проявів згубних наслідків введено мораторій на проведення рубок головного користування у високогірних та деяких інших лісах Карпатського регіону, на проведення суцільних рубок головного користування в ялицево-букових деревостанах в усіх лісах Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької обл. [19]. Деревину дозволяється заготовляти під час здійснення лісогосподарських заходів, не пов'язаних з використанням лісових ресурсів (поліпшення якісного складу лісів) та під час проведення розчищення лісових ділянок, вкритих лісовою рослинністю, у зв'язку з будівництвом гідровузлів, трубопроводів, шляхів) (ч. 4 ст. 70 ЛК України) задля «формування високопродуктивних і стійких лісостанів з високими екологічними та захисними функціями» [20]. Заготівля деревини під час рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, не вважається спеціальним лісокористуванням (ч. 2 ст. 10 Закону України «Про рослинний світ», ч. 1 ст. 67 ЛК України), хоча відстоюється позиція, що «ведення лісового господарства є особливим видом права лісокористування» [21, с. 529]. Заготівля живиці є різновидом спеціального використання природних рослинних ресурсів (ч. 1 ст. 72 ЛК України) [22; 23], що здійснюється шляхом підсочки стиглих хвойних деревостанів. Побічні лісові користування поділяють на лісові користування, об'єктом яких є ліс (заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин) та землі лісогосподарського призначення, не покриті лісом (розміщення пасік, заготівля сіна) [17, с. 382]. Заготівля кори, лубу, деревної зелені, деревних соків може здійснюватися як у лісах України, так і за їх межами «для промислової переробки, розвитку лісових промислів і задоволення потреб населення» [24, с. 260]. Заготівля нелісових кори, лубу, деревної зелені, деревних соків законодавством не передбачена. Збирання квітів, ягід, плодів, горіхів, насіння, грибів, лісової підстилки, очерету в лісах частково врегульовано, крім порядку їх збирання за межами земель лісогосподарського призначення (ст. 73 ЛК України). Спеціальні вимоги щодо порядку заготівлі лісової підстилки та очерету також встановлені (п.п. 44–46 Порядку). Порядок заготівлі сіна та випасання худоби є побічним лісокористуванням (ст. 64 ЛК України). Розміщення пасік (ч. 3 ст. 10 Закону України «Про рослинний світ»; ст. 73 ЛК України) проводиться з урахуванням умов ведення лісового господарства та спеціального використання лісових ресурсів [21, с. 566]. Недотримання вищезгаданих вимог щодо використання лісових ресурсів є підставою для застосування до винних осіб заходів юридичної відповідальності.

Досудова підготовка справ про відшкодування шкоди, заподіяної порушеннями лісового законодавства, забезпечується суб'єктами, уповноваженими законом на подання позовів [25, с. 37–38]. Зокрема такими особами слід вважати посадових осіб державної лісової охорони [26; 27], територіальних органів екології і природних ресурсів, органів лісового господарства, постійних лісокористувачів, органи



прокуратури, які вправі подавати позови у справах про відшкодування шкоди, заподіяної лісовому господарству. Такі особи можуть вступити в процес із вирішення спору задля захисту особистого майнового чи суспільного інтересу, пов'язаного з правом громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. На стадії досудової підготовки їх роль полягає у виявленні факту заподіяння шкоди внаслідок порушення законодавства; визначенні розміру заподіяної шкоди; встановленні особи, відповідальної за шкоду; зверненні до порушника з вимогою про добровільне відшкодування шкоди; збиранні необхідних доказових матеріалів та поданні позову до суду. Перебіг строку позовної давності у таких справах починається з дня, коли уповноваженому органу чи постійному лісокористувачу стало або мало стати відомо про вчинення порушення. Для стягнення сум за порушення порядку спеціального використання лісових ресурсів починається з дня складання акта огляду місць заготівлі деревини, інших продуктів лісу та використання корисних властивостей лісів, якщо такий акт складено своєчасно (п.п. 56–57) [23], акта огляду місць використання лісових ресурсів (п. 8.5) [28], акта перевірки дотримання вимог лісового законодавства щодо факту проведення планових, позапланових перевірок додержання суб'єктами господарювання вимог законодавства з питань ведення лісового господарства [27], оформленого протягом 5 днів. Якщо про виявлене порушення лісового законодавства складено протокол про адміністративне правопорушення вимог лісового законодавства (п. 8.6) [28], то перебіг строку позовної давності починається з дня його своєчасного складання або з дня, коли він мав бути складений. Строк позовної давності у справах про відшкодування шкоди складає 3 роки (ст. 257 ЦК України).

Предмет доказування в справах про відшкодування шкоди, заподіяної порушенням лісового законодавства, охоплює факт вчинення порушення конкретною особою, її вину (крім випадків, коли шкода була заподіяна лісу джерелом підвищеної небезпеки), наявність та розмір заподіяної шкоди, причинно-наслідковий зв'язок між діями особи та шкідливими наслідками. Основним доказом факту вчинення порушення вимог лісового законодавства та правильності визначення розміру заподіяної шкоди залежно від виду порушення (договірне чи позадоговірне) є акт про порушення або протокол про порушення. Додержання вимог при оформленні таких документів повинно ретельно перевірятися судом як на стадії підготовки справи до судового розгляду, так і безпосередньо під час судового розгляду. Відповідно порушення встановлених правил щодо форми і змісту документів, які підтверджують факт порушення вимог лісового законодавства, є підставою для визнання їх недопустимими засобами доказування. Суд, вирішуючи спори про відшкодування шкоди, заподіяної порушенням законодавства, повинен виходити з презумпції вини правопорушника (ч. 2 ст. 1166 ЦК України). Позивач не повинен доводити наявність вини відповідача, навпаки, відповідач повинен довести, що в його діях відсутня вина в заподіянні шкоди лісовим ресурсам. Розмір збитків, завданих порушенням зобов'язання, доказується кредитором (ч. 2 ст. 623 ЦК України). Якщо під час судового розгляду суд визнає факт порушення доведеним, то він



надалі зобов'язаний перевірити також правильність розрахунку сум заподіяної шкоди. Наприклад, якщо буде встановлено, що внаслідок порушення було знищено або пошкоджено меншу кількість дерев, ніж вказано в акті (протоколі), або використана неналежна такса для розрахунку розміру заподіяної шкоди, позовні вимоги підлягають лише частковому задоволенню.

Підприємства, з вини яких виникли пожежі в лісах, що спричинили заподіяння шкоди лісовим ресурсам, повинні відшкодувати не лише шкоду, що виникла у зв'язку із знищенням лісу й торфу, але й усі витрати, пов'язані з гасінням пожежі, понесені органами лісової охорони та залученими до гасіння підприємствами. Однак на сьогодні нерегульованим законодавством залишається питання щодо відшкодування шкоди, заподіяної лісовим ресурсам в зоні проведення антитерористичної операції (АТО). За даними дослідження, проведеного Міжнародною благодійною організацією «Екологія-Право-Людина» (ЕПЛ) з використанням даних, визначених за матеріалами дистанційного зондування землі MODIS (NASA), більшість зафіксованих супутником загорянь відбулись у період з 26 липня по 6 вересня 2014 року на території лісів, лісосмуг і степів. Виявлені також і окремі дати, коли пожеж спалахувало особливо багато. У деякі дні відбувалось до 200 пожеж на добу. Причиною збільшення кількості пожеж у зоні АТО в цей період у 15 разів порівняно з 2013 роком є низка факторів: посушливий сезон, що традиційно супроводжується в регіоні збільшенням кількості загоряння сухої рослинності, неможливість гасіння пожеж (розкрадена пожежна техніка, ліси й степи заміновані, постійно тривають обстріли), велика кількість загорянь від вибухів, умисні підпали з тактичною метою. Вогнем пошкоджено 39 745,59 га лісів, що становить 17,3 % від площі лісів у межах зони АТО [29].

Також за приблизними підрахунками станом на лютий 2015 року внаслідок пошкодження дерев та рослин, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня припинення росту, знищення або пошкодження лісових культур, природного підросту та самосіву, сіянців і саджанців, які зростають на заповідних територіях, приблизна сума збитків, нанесених лише заповідним територіям внаслідок згоряння лісів, становить 1 млрд. 389 тис. грн. [29]. Зокрема регіональний ландшафтний парк «Донецький кряж» згорів повністю на площі понад 3 тисячі га. Також під час будівництва бліндажів, траншей і критих окопів у національного природного парку «Святі гори» було вирубано велику кількість лісу [30]. Основними факторами погіршення стану заповідних територій унаслідок бойових дій на сході України є втрата природних ландшафтів унаслідок пожеж, фізичне пошкодження території вибухами та під час проїзду важкої техніки, спорудження фортифікацій та укриттів (пошкодження ландшафту й вирубка лісів), утрата контролю за лісокористуванням, забруднення території продуктами вибухів боєприпасів та через пошкодження об'єктів промисловості. Загалом виявлено 38 об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) у Донецькій та Луганській областях, повністю або частково пошкоджених унаслідок дії одного чи кількох указаних факторів [31].





Розмір збитків, заподіяних лісовим ресурсам, які підлягають відшкодуванню, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна. Відповідно «реальною вартістю» деревини або інших лісових ресурсів є їх ринкова вартість (ч. 2 ст. 1192 ЦК України). Збитки, заподіяні лісовим ресурсам, визначаються з урахуванням ринкових цін, що існували на день добровільного задоволення вимоги про відшкодування, або на день пред'явлення позову, якщо вимога не була задоволена добровільно, або, за розсудом суду, — на день ухвалення судового рішення (ч. 3 ст. 623 ЦК України). При обчисленні розміру відшкодування шкоди, заподіяної знищенням або пошкодженням лісових ресурсів, потрібно з'ясувати ті кількісні та якісні критерії (кількість, вага, розмір тощо), які відповідно до існуючих такс є визначальними для визначення розміру заподіяної шкоди [32]. У разі виявлення уповноваженими органами під час проведення перевірок дотримання природоохоронного законодавства на підвідомчій господарству території факту правопорушення, вчиненого невстановленими особами, необхідно виходити з обов'язків постійних лісокористувачів (ст. 19 ЛК України) [33]. Розмір відшкодування шкоди, заподіяної лісовим ресурсам на територіях природно-заповідного фонду внаслідок порушення законодавства про природно-заповідний фонд, визначаються на основі кадастрової еколого-економічної оцінки включених до його складу територій та об'єктів, що провадиться відповідно до спеціальних такс [34].

При притягненні винних осіб до юридичної відповідальності за шкоду, заподіяну лісовим ресурсам, слід мати на увазі, що позадогвірною є відповідальність, що настає за вчинення протиправних дій однією особою щодо іншої за відсутності між ними договору або незалежно від наявних між ними договірних відносин.

При вирішенні спорів та застосуванні до винних осіб заходів договірної відповідальності слід мати на увазі, що відшкодуванню підлягають збитки, неустойка, втрачений завдаток. У разі порушення умов укладеного договору можливе припинення договірних зобов'язань внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, встановленого договором чи законом, або розірвання договору. Лісове законодавство не виключає можливості застосування договірних відносин при використанні лісових ресурсів. Права та обов'язки сторін договору визначаються умовами договору та законодавством (ст. 20 ЛК України). Так, об'єктом оренди можуть виступати лісові ділянки (ст. 18 ЛК України). Договір може містити обтяження щодо використання об'єктів рослинного світу чи лісових ресурсів. Використання корисних властивостей лісів допускається на умовах строкового договору довгострокового тимчасового користування лісами [35]. Розміри лісових ділянок повинні відповідати реальним можливостям лісокористувача щодо їх ефективного використання (фінансові, матеріальні ресурси, господарські можливості). Істотними умовами такого договору є лісова ділянка певної площі, з визначеним місцем розташування, умови і строки передачі ділянки в користування, строк дії договору, плата (збір за спеціальне використання лісових ресурсів), строк дії договору, умови повернення ділянки. За невиконання або неналежне виконання умов



договору сторони несуть відповідальність. При виникненні обставин, які унеможливають виконання обов'язків за договором, відповідна сторона зобов'язана повідомити про це в письмовій формі іншу сторону протягом 10 робочих днів із дня виникнення таких обставин. Спори та розбіжності, що виникають між сторонами за договором або у зв'язку з ним, вирішуються шляхом переговорів. Якщо спір неможливо вирішити шляхом переговорів, його доцільно вирішувати в судовому порядку [36].

З 2006 року законодавством урегульовано використання лісових ділянок на умовах сервітуту без позбавлення власника земельної лісової ділянки, щодо якої він встановлений, права володіння, користування та розпоряджання нею, а користувача — права володіння, користування. Так, публічний лісовий сервітут гарантує вільне перебування в лісах (ч. 2 ст. 23, ст. 66 ЛК України), безоплатне без видачі спеціального дозволу збирання для власного споживання дикорослих трав'яних рослин, квітів, ягід, горіхів, грибів та може обмежувати права власників лісів або лісокористувачів на користь інших заінтересованих осіб, у тому числі на підставі закону, договорів. Приватний лісовий сервітут може бути встановлений за договором.

Законодавство визначає порядок укладення лісоохоронних договорів [37]. Згідно з таким договором лісокористувачі на договірних засадах зобов'язані забезпечувати охорону, захист, відтворення і підвищення продуктивності лісових насаджень, посилення їх корисних властивостей, покращання родючості ґрунтів, виконувати інші заходи відповідно до вимог лісового законодавства (п. 2 ч. 2 ст. 14 ЛК України). Постійні лісокористувачі зобов'язані забезпечувати охорону, захист, відтворення, підвищення продуктивності лісових насаджень, посилення їх корисних властивостей, підвищення родючості ґрунтів, вживати інших заходів (п. 1 ч. 2 ст. 19 ЛК України). На договірних засадах можливе врегулювання відносин щодо лісовідтворення шляхом їх відновлення та лісорозведення (ст. 79 ЛК України).

Договори з лісовідновлення укладаються з метою відновлення лісів на ділянках, що були вкриті лісовою рослинністю (зруби, згарища) на певний строк (зруби і згарища підлягають залісенню протягом не більше 2 років; лісові культури, що загинули, відновлюються в наступному році). Терміни залісення і відповідно термін дії договору можуть бути продовжені у зв'язку з необхідністю ліквідації наслідків стихії (вітровал, пожежа, посуха). На ділянках, зайнятих чагарниками, низькопродуктивними, малоцінними деревостанами, відновлення більш цінних та високопродуктивних деревостанів здійснюється шляхом реконструкції та проведення лісокультурних робіт (ст. 80 ЛК України). Про такі заходи доцільно детально вказати в договорі. Фінансування лісоохоронних договорів з 2008 року здійснюється з державного бюджету для агропромислових підприємства що повинні витратити кошти на здійснення заходів з охорони, захисту, раціонального використання лісів, наданих у постійне користування [38; 39] та на створення захисних лісових насаджень і полезахисних смуг згідно з державною цільовою програмою [40; 41; 42].

Законодавство зазначає, що права власників лісів та лісокористувачів можуть бути обмежені або припинені лише у випадках,



передбачених законодавством (ст. 24 ЛК України). Тому збитки, завдані порушенням прав власників лісів, лісокористувачів та громадян, підлягають відшкодуванню в повному обсязі. Уповноважені органи вправі визначати розмір збитків, заподіяних лісовим ресурсам та направляти позови з матеріалами про притягнення винних до юридичної відповідальності до суду, звертатися в органи прокуратури з клопотанням, вимагати повернення самовільно або тимчасово зайнятих лісових ділянок, строк користування якими закінчився (пп. 10, 13, 14 ст. 91 ЛК України). Заподіювачі шкоди зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну лісовим ресурсам у розмірах і порядку, визначених законодавством (ст. 106 ЛК України).

Слід мати на увазі, що одним із видів юридичної відповідальності, який застосовується до порушників лісового законодавства, є дисциплінарна відповідальність. Так, до осіб, трудовими обов'язками яких є обов'язки щодо охорони лісових ресурсів, за допущені порушення та недоліки в роботі, виявлені ревізіями, насамперед за незаконне вирубування та пошкодження дерев і чагарників, у тому числі невстановленими порушниками лісового законодавства, нестачу або псування майна, будівель, споруд, нестачу або необґрунтовані залишки готової продукції та інших матеріальних цінностей, матеріально-відповідальними особами, застосовуються заходи дисциплінарного впливу, передбачені трудовим законодавством та законодавством про державну службу.

У разі заподіяння втрат лісовому господарству неправомірними діями можливе притягнення винних осіб до матеріальної відповідальності відповідно до чинного законодавства (п. 7.1). Так, у випадку заподіяння збитків, внаслідок відволіканням посадових осіб низової ланки на роботи, що не входять у їх обов'язки, відповідальність покладається на керівників та інших працівників лісгоспу, з вини яких допущено порушення (п. 7.5) [43]. Вирішення спорів щодо притягнення винних осіб до відповідальності, передбаченої нормами трудового законодавства, доцільно здійснювати в судовому порядку. Шкода, заподіяна лісовим ресурсам внаслідок порушення винними особами трудових обов'язків, що призвели до такої шкоди, може бути відшкодована добровільно за згодою заподіювача шкоди чи в судовому порядку. Вирішення спорів щодо відшкодування заподіяної шкоди при застосуванні заходів матеріальної відповідальності повинна здійснюватися в порядку, передбаченому трудовим законодавством.

При вирішенні спорів, що виникають через порушення вимог лісового законодавства, слід мати на увазі, що при посяганні на об'єкти рослинного світу в межах лісових масивів до винних осіб застосовуються заходи відповідальності, передбачені спеціальним законодавством. Застосування заходів юридичної відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ закріплена ст. 40 Закону України «Про рослинний світ» [44]. Хоча вирішення порядку спорів щодо використання та охорони рослинного світу законодавством чітко не врегульовано. Окремі питання застосування заходів юридичної відповідальності за посягання на об'єкти рослинного світу досліджували О. В. Басай, Е. С. Блошенко, А. П. Гетьман, І. В. Гиренко,



С. В. Єлькін, Л. А. Заславська, А. Б. Іскоян, Г. В. Кім, О. С. Колбасов, Л. В. Мелех, В. К. Попов, А. К. Соколова та ін.

Поняття рослинного світу фактично охоплює за змістом як лісову, так і нелісову рослинність. Об'єктом посягання внаслідок порушення вимог законодавства є «рослинний світ» як невід'ємний елемент довкілля, компонент біосфери «у мережі екологічних систем» [45, с. 119]. З 1999 року його визнано природним об'єктом, що підлягає правовій охороні з особливим правовим режимом. Рослинним світом є сукупність усіх видів рослин та грибів; утворені ними угруповання на певній території. Загальне використання природних рослинних ресурсів можна здійснювати шляхом збору лікарської і технічної сировини, квітів, ягід, плодів, грибів та інших харчових продуктів для задоволення власних потреб, шляхом використання цих ресурсів з рекреаційною, оздоровчою, культурно-освітньою та виховною метою (ч. 1 ст. 9, ст. 15 Закону). Спеціальним використанням природних рослинних ресурсів вважається: збирання лікарських рослин; заготівля деревини під час рубок головного користування; заготівля живиці; заготівля кори, лубу, деревної зелені, деревних соків тощо; збирання квітів, ягід, плодів, горіхів, насіння, грибів, лісової підстилки, очерету; заготівля сіна; випасання худоби; інші види спеціального використання, передбачені законодавством України (ч. 2 ст. 10 Закону України «Про рослинний світ»). Спеціальне використання здійснюється за відповідним правостановлюючим документом (ч.ч. 4, 5 ст. 10 Закону України «Про рослинний світ»). Без дозволу на спеціальне використання уповноважені діяти власники земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, крім тих, що занесені до Червоної книги України та Зеленої книги України; користувачі (у тому числі орендарі) земельних ділянок, які їм надано для цільового призначення (ведення фермерського господарства, особистого селянського господарства, колективного садівництва, городництва, сінокошіння, випасання худоби), за винятком використання ними дикорослих судинних рослин, мохоподібних, водоростей, лишайників, грибів, види яких занесені до Червоної книги України, та природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України (ч. 8 ст. 10 Закону України «Про рослинний світ»). Досі не врегульований законодавством порядок та особливості використання природних рослинних ресурсів з науково-дослідною метою (ч. 2 ст. 16 Закону України «Про рослинний світ»).

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ передбачена ст.ст. 77, 85, 88, 90, 91, 83 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КпАП України). Кримінальна відповідальність застосовується за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу (ст. 245) та за порушення лісового законодавства (ст.ст. 246, 252 Кримінального кодексу України) [8]. Порушення законодавства про рослинний світ не виключає заподіяння шкоди відповідним ресурсам, що тягне за собою застосування заходів цивільно-правової відповідальності, особливості застосування якої зумовлені підставами та сферою її застосування.

Законодавство про рослинний світ не виключає можливості застосування договірних відносин при використанні об'єктів рослинного



світу. Відповідно предметом договору оренди можуть виступати такі об'єкти рослинного світу, як рослинність (ліс, луки) або флора (види рослин). Переважно такі договори укладають щодо земельної ділянки й об'єкта рослинного світу [46, с. 229–230] в порядку, передбаченому земельним законодавством (ч. 1 ст. 124 Земельного кодексу України) [47]. Шкода, заподіяна невиконанням вимог такого договору, є підставою для застосування заходів юридичної відповідальності. При вирішенні спорів та застосуванні до винних осіб заходів договірної відповідальності слід мати на увазі, що відшкодуванню підлягають збитки, неустойка, втрачений завдаток. У разі порушення умов укладеного договору на використання об'єктів рослинного світу можливе припинення договірної зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, встановленого договором чи законом, або розірвання договору.

Порядок компенсації шкоди, заподіяної об'єктам рослинного світу, залежить від того, за яких умов і яким об'єктам конкретно вона була заподіяна. Так, з 1999 році визначено порядок обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів [48]. При визначенні розміру шкоди, заподіяної об'єктам рослинного світу (деревній, чагарниковій, квітковій та трав'яній рослинності природного і штучного походження) шляхом їх знищення або пошкодження на визначеній території населеного пункту, для її обчислення застосовується таксовий метод обрахунку [49]. Відшкодуванню підлягає шкода, заподіяна шляхом сінокосіння чи випалювання рослинності у парках, скверах, гідропарків, інших озеленених та земельних ділянок, відведених для їх створення, якщо такі дії відбулися без ордера на видалення зелених насаджень, повідомлення, декларації про початок виконання підготовчих або будівельних робіт чи дозволу на виконання будівельних робіт (дод. 3) [48]. Вирішення питання про відшкодування заподіяної шкоди доцільно здійснювати в судовому порядку. Доказами наявності шкоди, заподіяної зеленим насадженням до їх знищення є офіційні документи підприємств та організацій, що здійснюють реєстрацію, облік, догляд зелених насаджень. Для доведення незаконності рубки та визначення розміру заподіяної шкоди слід перевіряти, яким чином (зокрема із застосуванням яких вимірювальних засобів) проводилися заміри пнів та чи відображені ці дані в акті, так як за відсутності відповідних даних не буде достатніх підстав для задоволення відшкодування. З 2012 року діють нові розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам рослин, занесених до Червоної книги України [50]. Шкода, завдана незаконним добуванням, знищенням або пошкодженням видів рослинного світу, занесених до Червоної книги України, погіршенням середовища їх перебування (зростання), відшкодовується відповідно до законодавства (ст. 20 Закону України «Про рослинний світ»).

Вищезазначений аналіз дає підстави стверджувати про нагальну необхідність збільшення розміру штрафних санкцій для посилення заходів адміністративної та кримінальної відповідальності осіб, які порушили встановлений законодавством порядок використання лісових



ресурсів та внесення змін до ст. 201 КК України шляхом встановлення кримінальної відповідальності за контрабанду лісових ресурсів. Задля захисту лісових ресурсів вважаємо доцільним у ситуації, що склалася в Україні, запровадження тимчасово, строком на 10 років, мораторію на вивезення за межі митної території України в митному режимі експорту необроблених лісоматеріалів, зокрема деревних порід (крім сосни) із 1 листопада 2015 р. та деревних порід сосни — із 1 січня 2017 р. [51].

Задля вдосконалення системи управління та контролю за станом лісових ресурсів вважаємо за доцільне впровадження єдиного електронного обліку деревини і бази статистичних даних переробки та потреб деревини. Наявність такого реєстру є необхідною в контексті Регламенту ЄС № 995/2010 Європейського Парламенту та Ради від 20 жовтня 2010 р. про обов'язки операторів, що розміщують лісоматеріали і продукцію з деревини на ринку, що набув чинності у 2012 році. Відповідно до п.п. 10, 13 цього Регламенту забороняється імпорт до Європейського Союзу деревини та виробів з неї, якщо походження такої сировини не буде доведено [52]. Наявність такого реєстру сприятиме не лише забезпеченню належного ведення обліку лісокористувачів уповноваженими посадовими особами, але й ефективному використанню лісових ресурсів спеціальними лісокористувачами, що використовують лісові ресурси на визначених законом підставах.

Потребують вдосконалення шляхом внесення відповідних змін чинні Санітарні правила в лісах України щодо обмеження санітарних рубок у лісах шляхом встановлення вичерпного переліку підстав для їх застосування та закріплення заборони санітарних рубок у межах природно-заповідних територій і об'єктів.

#### Список використаних джерел

1. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI [Текст] // Офіційний вісник України. — 2011. — № 3. — Стор. 13. — Ст. 158.
2. Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 «Living well, within the limits of our planet» Text with EEA relevance [Text] // Official Journal of the European Union. — 2013. — L 354. — 28.12.2013. — p. 171-200.
3. Гончарук, О. Як врятувати український ліс [Електронний ресурс] / Олексій Гончарук ; Офіс ефективного регулювання — BRDO. — URL : <http://brdo.com.ua/analytics/yak-vryatuvaty-ukrayinskyj-lis>.
4. Про збереження біорізноманіття в біосферному заповіднику та національних природних парках : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 19.05.2016 р. № 188 [Електронний ресурс] / Міністерство екології та природних ресурсів України. — URL : <http://www.menr.gov.ua/normakty/60-9/acts/4924-nakaz-vid-19-05-2016-188>.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Текст] // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
6. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. № 3852-XII, у ред. Закону від 08.02.2006 р. № 3404-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада



України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х [Текст] // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1984. — дод. до № 51. — Ст. 1122.
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Текст] // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25-26. — Ст. 131.
9. Правовое регулирование споров в сфере природопользования и охраны окружающей среды [Текст] : пособ. / Н. А. Шингель [и др.] ; под ред. У. Хелльманна, С. А. Балащенко, Н. А. Шингель. — Мн. : Изд. центр БГУ, 2016. — 150 с.
10. Вирішення спорів у сфері природокористування [Текст] / Вісьтак М. Я., Жолнович О. І., Кагановська Т. Є. та ін. ; під ред. У. Гелльманна, К. П. Пейчева. — Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. — 152 с.
11. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ : постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 р. № 7 [Текст] // Вісник Верховного Суду України. — 2004. — № 6. — Ст. 22.
12. Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ: Постанова Вищого спеціалізованого суду від 01.03.2013 р. № 3 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-13>.
13. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
14. Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню : постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.1997 р. № 1279 [Текст] // Офіційний вісник України. — 1997. — № 47. — Ст. 40.
15. Про затвердження Порядку заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України : постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.1996 р. № 449 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/449-96-п>.
16. *Крассов, О. И.* Правовая регламентация лесных рубок и вопросы охраны окружающей среды [Текст] / О. И. Крассов // Правовая охрана окружающей среды / отв. ред. О. И. Колбасов, М. И. Славин. — М. : Ин-т гос. и права АН СССР, 1985. — С. 49-57.
17. Екологічне право: Особлива частина. Повний академічний курс [Текст] : підруч. [для студ. юрид. вузів і фак-тів] / Балюк Г. І., Бобкова А. Г., Ковальчук Т. Г. та ін. / за ред. В. І. Андрейцева. — К. : Істина, 2001. — 544 с.
18. *Иванова, О. А.* Правовые вопросы охраны лесов [Текст] / О. А. Иванова. — М. : Знание, 1980. — 64 с.
19. Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону : Закон України від 10.02.2000 р. № 1436-III [Текст] // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 13. — Ст. 99.
20. Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів : постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2007 р. № 724 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2007. — № 37. — Стор. 140. — Ст. 1478.



21. Екологічне право України. Академічний курс [Текст] : підруч. для вищих навч. закл. / Ю. С. Шемшученко, М. В. Краснова, П. Ф. Кулинич та ін. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. — К. : Юридична думка, 2005. — 848 с.
22. Про затвердження Правил заготівлі живиці в лісах України : постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.1996 р. № 185 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/185-96-p>.
23. Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів : постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 761 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2007. — № 39. — Стор. 31. — Ст. 1550.
24. Екологічне право України [Текст] / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. К. Попов та ін. / за ред. А. П. Гетьмана і М. В. Шульги. — Х. : Право, 2005. — 384 с.
25. Эффективность юридической ответственности в охране окружающей среды [Текст] / Г. С. Башмаков, Ю. П. Беличенко, С. А. Боголюбов и др. — М. : Наука, 1985. — 225 с.
26. Положення про державну лісову охорону, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 р. № 976 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2009. — № 71. — Ст. 2447.
27. Про затвердження Порядку проведення перевірок при здійсненні державного контролю за додержанням вимог лісового законодавства : наказ Державного комітету лісового господарства України від 31.08.2010 р. № 263 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2010. — № 90. — Стор. 169. — Ст. 3204.
28. Про затвердження Методичних вказівок з відведення і таксації лісосік, видачі лісорубних квитків та огляду місць заготівлі деревини в лісах Державного агентства лісових ресурсів України : наказ Державного агентства лісових ресурсів України від 21.01.2013 р. № 9 [Електронний ресурс] / Державне агентство лісових ресурсів України. — URL : [http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art\\_id=105079](http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=105079).
29. *Василюк, О.* Війна й довкілля. Ліси у вогні [Електронний ресурс] / Олексій Василюк [26.02.2015] ; УП.Життя. — URL : <http://life.pravda.com.ua/society/2015/02/26/189960>.
30. *Василюк, О.* Війна і довкілля: заповідники в зоні АТО [Електронний ресурс] / Олексій Василюк [07.03.2015] ; УП.Життя. — URL : <http://life.pravda.com.ua/society/2015/03/7/190398>.
31. Про долю заповідників у зоні АТО [Електронний ресурс] / Природа України. — URL : <http://pryroda.in.ua/blog/pro-dolyu-zapovidnykiv-u-zoni-ato>.
32. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17 [Текст] // Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 1. — С. 9–12.
33. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу : постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2008 р. № 665 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2008. — № 56. — Стор. 30. — Ст. 1868.
34. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд : постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 541 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2013. — № 63. — Стор. 45. — Ст. 2286.





35. Про затвердження Правил використання корисних властивостей лісів : наказ Міністерства аграрної політики України від 14.08.2012 р., зареєстр. в Міністерстві юстиції України 05.09.2012 р. за № 1536/21848, № 502 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2012. — № 69. — Стор. 337. — Ст. 2834.
36. Примірний договір довгострокового тимчасового користування лісами, затв. наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 07.09.2012 р. № 551 [Електронний ресурс] / Державне агентство лісових ресурсів України. — URL : [http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art\\_id=102674](http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=102674).
37. *Краснова, М. В.* Договори в екологічному праві України [Текст] : навч. посіб. / М. В. Краснова. — К. : Алерта, 2012. — 216 с.
38. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 13.02.2012 р. № 104 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2008. — № 13. — Ст. 483.
39. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів з охорони і захисту, раціонального використання лісів, наданих у постійне користування агропромисловим підприємствам : постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2008 р. № 91 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2008. — № 16. — Ст. 407.
40. Про затвердження Державної цільової програми «Ліси України» на 2010–2015 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 р. № 977 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2009. — № 72. — Стор. 5. — Ст. 2475.
41. Про порядок використання у 2010 році коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів з охорони, захисту і раціонального використання лісів, наданих у постійне користування агропромисловим підприємствам : постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.2010 р. № 446 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2010. — № 45. — Стор. 50. — Ст. 1466.
42. Про порядок використання у 2010 році коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів з ведення лісового і мисливського господарства, створення захисних лісових насаджень і полезахисних лісових смуг : постанова Кабінету Міністрів України від 09.09.2010 р. № 406 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2010. — № 43. — Стор. 18. — Ст. 1405.
43. Інструкція про порядок проведення ревізій лісових обходів (майстерських дільниць) : затв. наказом Державного комітету лісового господарства України від 08.02.2010 р. № 23 [Електронний ресурс] / Черкаське обласне управління лісового та мисливського господарства. — URL : [http://lis.ck.ua/uploads/docs/instrykcija\\_po\\_reviziji\\_obhodiv.pdf](http://lis.ck.ua/uploads/docs/instrykcija_po_reviziji_obhodiv.pdf).
44. Про рослинний світ : Закон України від 09.04.1999 р. № 591–XIV [Текст] // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 22–23. — Ст. 198.
45. Природноресурсове право України [Текст] : навч. посіб. / Бавбекова Е. А., Бондар Л. О., Гавриш Н. С. та ін. / за ред. І. І. Каракаша. — К. : Істина, 2005. — 376 с.
46. *Соколова, А. К.* Флористичне право України: проблеми формування та розвитку [Текст] : монограф. / А. К. Соколова ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х. : Право, 2009. — 288 с.



47. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 р. № 161–XIV, у ред. Закону від 02.10.2003 р. № 1211–IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/161-14>.
48. Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів : постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.1999 р. № 559 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/559-99-п>.
49. Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України : наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10.04.2006 р. № 105 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2006. — № 31. — Стор. 415. — Ст. 2276.
50. Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання) : постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2012 р. № 1030 [Текст] // Офіційний вісник України. — 2012. — № 85. — Стор. 190. — Ст. 3466.
51. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів : Закон України від 08.09.2005 р. № 2860–IV [Текст] // Офіційний вісник України. — 2005. — № 50. — Стор. 11. — Ст. 3106.
52. Regulation (EU) No 995/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 laying down the obligations of operators who place timber and timber products on the market [Electronic Resource] / EUR-Lex. — URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010R0995&from=EN>.

Надійшла до редакції 01.06.2016

**Чудык-Белоусова Н. И. Юридическая ответственность за нарушение порядка охраны, воспроизводства и использования лесов в Украине**

*Исследуются проблемы применения юридической ответственности к нарушителям лесного законодательства и законодательства о растительном мире. Проведен анализ юрисдикции споров, возникающих в процессе использования и воспроизводства лесных ресурсов и растительного мира. Установлено, что такие споры могут быть публично-правовыми и частноправовыми. Определено, что порядок компенсации вреда, причиненного лесным ресурсам и объектам растительного мира, зависит от того, при каких условиях и каким объектам конкретно он был причинен. Установлено, что при разрешении споров и применении договорной ответственности возмещению подлежат убытки, неустойка, утеранный задаток. Решение вопроса о возмещении причиненного ущерба рекомендуется осуществлять в судебном порядке. Установлено, что к лицам, нарушившим трудовые обязанности и причинившим ущерб лесным ресурсам или объектам растительного мира, должны применяться меры дисциплинарного воздействия. На основе проведенного исследования обоснована необходимость совершенствования действующего законодательства путем усиления мер юридической ответственности к нарушителям порядка использования, охраны и воспроизводства лесов.*

**Ключевые слова:** лесные ресурсы, растительный мир, споры, юридическая ответственность, причиненный вред, договорная ответственность, внедоговорная ответственность.



**Chudyk-Bilousova, N. I. Legal Liability for Violation of Protection, Reproduction and Use of Forests in Ukraine**

*The problems of the use of legal liability for violators of forest law and legislation on plant life are suggested. The jurisdiction of disputes arising from the use and forest resources and flora has been analyzed. It is established that such disputes can be of public or private law. It is determined that the procedure for compensation of damage caused to forest resources and facilities of the plant life, depends on the circumstances and what objects it was specifically caused to. It is established that in dispute resolution and application of contractual liability damages, penalties and lost deposit shall be recoverable. The issue of compensation for damages is recommended to carry out in the judicial procedure. It was established that disciplinary measures should be applied to the persons who violated labor duties or caused damage to forest resources or to vegetation. Based on the research the necessity of improving the existing legislation is grounded by enhancing measures of legal liability for offenders violating the order of use, protection and restoration of forests.*

**Keywords:** forest resources, flora, disputes, legal liability, injury, contractual liability, non-contractual liability.

